

No. C.3

Price 10c

ВІЙНА -- ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

Написав ВАТСОН КИРККОННЕЛЛ

OXFORD PAMPHLETS
ON WORLD AFFAIRS

OXFORD PAMPHLETS ON WORLD AFFAIRS
No. C.3

**ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ
КАНАДІЙЦІ**

**НАПИСАВ
ВАТСОН КИРККОННЕЛ**

Свобідно Переклав

О. ІВАХ

TORONTO
OXFORD UNIVERSITY PRESS

1940

Темою цієї книжечки є те радісне явище, що велике число українське населення в Канаді підтримує нашу країну у війні. Єдність у державі — то справа великої ваги, особливо в часі небезпеки. От тому радісно довідатися, що канадійські українці, хоч і недавно тут поселилися і мають відмінну традицію, стоять непохитно поруч своїх спів-горожан канадійців. Хоч і дуже глибоко вони зацікавлені справою створення української держави в Східній Європі, то одночасно розуміють вони вже добре, що Адольф Гітлер не має наміру створити вільну й незалежну українську державу, і що можна сподіватися створення української держави тільки тоді, коли б Аліанти перемогли. Та помимо того, що українські канадійці поділені між собою на кілька непримиримих таборів, можна таки спостерегти між ними нині значний прояв за тим, щоб об'єднатися, і то для добра Канади, і для добра справи наміру створити українську державу в Європі.

Автор цієї книжечки уродився в Онтеріо, вчився в університетах Квін'с й Оксфорд, а тепер є професором класичних мов у Юнайтед Колледж, що в звязку з Манітобським університетом, у Вінніпегу. Він цікавиться і пильно читає канадійські чужомовні часописи, і недавно подав обширний огляд таких часописів у своїй книжці п. з. „Канада, Європа, та Гітлер” (видання Оксфорд Пресс, 1939 р.), виявляючи їх загально ворожий настрій проти Гітлера.

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

ЧЕРЕЗ загарбницьку німецьку політику в Європі та загрозу свободі по цілому світі канадійський парламент рішив 9-го вересня, 1939 р., подавляючою більшістю голосів послів, виповісти Німеччині війну. Цю постанову вповні удобрила майже кожна національна група в нашій Домінії, включно з 300,000 канадійських українців, що становлять найбільшу та найбільш динамічну з наших слов'янських національностей. Однак через те, що в деяких колах повстали сумніви щодо настрою канадійських українців, головню через мильне зрозуміння українського націоналістичного руху, не буде зайвим, коли напише англо-саксонець, як, на його думку, розуміють цю справу добре поінформовані канадійські кола.

Поперше треба памятати, що становище українських канадійців в Канаді 1940 р. зовсім відмінне від їхнього становища 1914 р. Від року 1900-го до 1914-го число українців в Канаді збільшилося через іміграцію з 6,000 на 100,000. Значить, були вони ще новоприбульцями. Майже всі вони приїхали з Галичини й Буковини, австрійських провінцій, та всі мужчини військового віку пройшли вишкіл при австрійському війську. Багато з них ще не було дійшло до ясної національної свідомости, і такі вважали себе „австріяками”. Тому було в них ще й багато прихильности Австрії (але не Німеччині!), і через це кілька їх тисяч попало (в багатьох випадках через неосторожну мову) й до канадійських концентраційних таборів.

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

Та по упливі чверти століття все це змінилося. Мирові договори років 1919-1920 розірвали всяку сполуку між Австрією та тими європейськими землями, де живуть українці. І власне коли впала жертвою німецької загарбницької політики ота безщадно обкромена Австрійська Держава, це й стало вступною притокою до теперішньої війни. Канадійські українці досі збільшилися втроє, і то не тільки через природний приріст, але й через великий наплив сюди повоєнних переселенців. А ці свіжі новоприбульці зазнали були вже хоч на короткий час життя в українській самостійній державі в Європі й глибоко були свідомі свого українства. Цей глибокий національний настрій, заострений програюю при спробі створити свою державу в Європі, поширився теж і на тих українців, що попередньо сюди приїхали, і тисячі їх вперше відчули, що вони теж українці. І крім того виростає вже й друге покоління, що вважає себе передовсім канадійцями, тільки українського походження.

Тож вибух нової війни, у вересні 1939 р., канадійські українці вже зовсім інакше стрінули, як війну 1914 року. Негайно майже від всіх українських організацій в Канаді, світських і церковних, надійшли рішучого змісту заяви лояльності Канаді. А тисячі українців листовно зголосилися прямо до Оттави, пропонуючи свою готовість допомогти Канаді у війні в цей або інший спосіб. Звіт же з першого півроку рекрутування в Канаді показує, що українських добровольців вписалося дуже значне число. Наприклад, у Саскачевані впис українських добровольців, в порівнянні до населення, був майже

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

вдвоє більший від числа впису інших канадійців. Заклик Канадійського Червоного Хреста теж стрінувся з щирим відзивом. Навіть така маленька українська околиця, як Толстой, у Манітобі, жертвувала із своїх маленьких засобів понад 170 доларів. Та й голови українських церков в Канаді, і католицькі і православні, дуже тепло висловилися про вступ Канади до війни та різко усудили заборчу політику гітлерівської Німеччини.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ

І це все переконливо успокоює таких канадійців, які відчували, що український націоналізм, мовляв, мало місця лишає в українському серці на вірність та любов до Канади. Дехто з таких людей і висунув був такий погляд, що канадійські українці — то, мовляв, на першому місці — українські націоналісти, на другому — українські партійні фанатики, на третьому — українські сектанти, а вже аж на останньому — канадійці, або й зовсім не є канадійцями. Коли б так дійсно було, і коли б канадійські українці уважали Канаду тільки захисною каварнею, звідки можна б вигідно маніпулювати політичними програмками на континенті європейському, то крайного покрою англо-канадійський патріот був би оправданий намагатися, щоб позбутися з нашого державного життя таких чужинецьких та неприяних людей. Та, на щастя, таке мильне розуміння українського національного почуття не є оправданим. Українці другого покоління, особливо по містах та містечках, вже почи-

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

нають себе уважати передовсім канадійцями. Навіть і між такими націоналістами, що походять з старого краю, знаходяться вже й такі провідники, що по-розумному здогадалися, що таке українство, що не ставило б на першому місці лояльності Канаді, неминуче, і то слушно, втратило б прихильне до нього відношення всіх інших канадійців та поставило б українців у трудне положення, на якому на них всі гляділи б непривітно, а то навіть і з ображенням. Та недавно пороблені заяви українцями про свою лояльність до Канади є найліпшою відповіддю всім підозріваючим песимістам.

Та потрібно обширніше пояснити, щоб задоволити тих, що критикують українців. Наприклад, вказують критики, що число українських часописів в Канаді, так само, як і число їх передплатників, подвоїлося за минулих п'ятнадцять літ, хоч за той час німецькі й скандинавські часописи постійно тратили тут ґрунт під собою. А 150,000 канадійських голяндців зовсім вже не мають ні одного свого часопису, і читають тільки англійсько-мовні часописи. Вказують критики й на те, що українці в Канаді далеко ліпше зорганізовані по таких товариствах, що то мають на цілі плекати рідну мову та культуру, як які інші національні групи в Канаді. Та ще загально говорять, що є такі українські околиці на заході, що не тільки дали відмовну відповідь на плян уряду про вишкіл молоді, але навіть відмовилися (підчас недавніх федеральних виборів) дати вступ до своїх народних домів всім кандидатам, крім крайно радикальних.

На такі закиди та наклепи знайдеться подостатком

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

добрих відповідей. От спершу приступім до закиду, що, мовляв, українці ставляться по-ворожому до канадійських партій правиці та центру. Аджеж у виборах, що відбулися в березні 1940 р. замітним переворотом у Манітобі була подавляюча перемога в північній окрузі Вінніпегу полк. С. С. Бута (ліберала) над п. А. А. Гіпсом (з робітничої партії). Через п'ятнадцять літ був там п. Гіпс майже неоспорюваним послем, і загально часописи вже наперед були тієї думки, що він знов буде вибраний. До несподіваної зміни дійшло тому, що українці тієї округи, під проводом сильного комітету, що складався з представників всіх груп, крім комуністичної, перехилили вагу кількома тисячами голосів на бік ліберального кандидата, і то на те, щоб заявити, що вони радо годяться піддержувати той напрямок ведення воєнного діла, що проявив уряд. Щож до тих фармерських округ, що проявили їжакувату відпорність, то, на мою думку, показеться, що вони стоять у тісному звязку з Товариством Українського Робітничо-Фармерського Дому, що становить хоч і малу, але сильно зорганізовану комуністичну групу, яка далека від того, щоб можна її вважати представницею українського загалу. Щож до значного збільшення числа передплатників українських часописів — то треба знати, що українське населення так сильно побільшилося, що в дійсності число передплатників щодо числа українців зменшилося, — на одну передплату менше тепер припадає українців.

Ще остається до обговорення справа зовсім ясно закровоного та замітнього націоналістичного настрою,

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

який, у певних межах, являється зовсім природним та зовсім оправданим. Цей настрій проявляється головню в два способи: (1) спробою зберегти мову, культуру і традиції українські, (2) та живим зацікавленням політичною долею та будучністю європейських українців.

Щож, спроба зберегти культурну традицію заслуговує на похвалу. Канадієць українського походження стає навіть і ліпшим канадійцем, коли він розуміє, що той рід, з якого він походить, має славу минувшину, що зберігається у письменстві, музиці, вишивках, та в релігійних обрядах. Такий канадієць гордиться своїм походженням. А це помагає йому повздержуватися від таких поступків, що сплямали б той нарід, з якого він походить, й додає йому одночасно самопевности, що він годен доконати великих діл. Розуміється, знання англійської мови є конечним в Західній Канаді. Та нема ніякої небезпеки, щоб ця справа осталася занедбаною. На континенті, де говорить англійською мовою 130 мільйонів людей, самий економічний бік справи повною силою змушує всіх вчитися цієї головної мови.

Недавно повстав був рейвах між канадійськими французами в місті Монтреалі через те, що малим італійським канадійчикам було дозволено починати вчитися англійської мови на дві класи скорше, як їхнім французьким товаришам, бо це, мовляв, остаточно довело б до ліпшого попиту на італійців до роботи. Тож не в тім найгірша небезпека, що, мовляв, діти таких меншин, як українці, не навчатся англійської мови, але саме в тім, що мовна зміна може наступити так раптово й цілковито-

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

то, що друге покоління може відчужитися зовсім від першого. Така саме зміна могла б витворити погорду в дітей до мови й традицій їхніх родичів. А це довело б до знехтування тих звичаїв авторитету та традиції, при допомозі яких можна найуспішніше керувати поведінкою молоді. Аджеж нових звичаїв щодо поведінки, які належать до англо-саксонської традиції, не можна засвоїти собі в якийсь механічний спосіб. От саме через таку раптову зміну канадійський українець другого покоління знаходиться в небезпеці, що може стати суспільним покидьком, — на митарстві, між двома традиціями. Тож в таких обставинах освітні організації, яких канадійські українці мають багато, можуть зробити страшенно велику прислугу. І в цьому напрямку роблять велику прислугу і Інститут Просвіти, і Товариство ім. Шашкевича, і Товариство Кобзар, і Союз Українок Канади, і Освітне Товариство ім. Лесі України, і Школа ім. Шашкевича, і Інститут ім. Петра Могили, і Інститут ім. Грушевського, та багато інших. Велике признання треба дати й українським традиційним церквам, і католицькій і православній, за те, що й вони стараються, щоб українські переселенці не почувалися цілковито та безщадно з корінням вирваними билинами у чужому, новому краю.

Хоч постійно сильне зацікавлення політичне українським питанням в Європі не має подібного корисного впливу на суспільний розвій канадійської держави, то всеж таки це таке почуття, що являється природно-неминучим. Більшість українців, що приїхали сюди вже по війні, це люди, що пережили цілі роки боротьби. По

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

віках гнету та історичного забуття через яких два-три роки великого захвату виглядало, що вже от-от стануть вони самостійним державним народом. Та, почасти через брак єдності між самими українцями, вони побачили, як таки на їх очах ота чаша великих надій була віднята прямо їм від уст — і розбита... І так вони й до Канади приїхали, палаючи гнівом проти своїх ворогів та розбиті на різні ворожі собі табори браком єдності між політичними партіями України. Тож було б чудом, коли б серед таких обставин у них не залишилося націоналістичного настрою. Цеж те саме, якби хтось був вимагав від першого покоління Юнайтед Емпайр лоялістів, щоб вони перестали цікавитися отим страшним вибухом, що вижорінив їх з рідної землі та закинув їх у північну пущу. А те, що українські переселенці й на далі мали звязок з націоналістичними українськими групами в Польщі та Росії, ще й помагало зберігати оцю теплоту національного почуття. І тут вже, в Канаді, по українських околицях скріплювали палкий націоналістичний настрій оті провідники-інтелігенти революційних кол в Європі, що час до часу загощували сюди. Йшли звідси й значні суми канадійських грошей до Європи на такі цілі, як, наприклад, допомогу українським ветеранам у Польщі, прямо систематично. А навіть і значніші суми грошей посипалися на допомогу Карпатській Україні за короткий час її існування з року 1938-го на рік 1939-ий. То зовсім природно, щоб такі люди гляділи на закордонну політику Канади з того погляду, який вплив може вона мати на українську справу в старому краю.

ВІЙНА ВИТВОРИЛА ЄДНІСТЬ

Як вже згадано, чинники оточення та історичних подій розбили європейських українців на кілька ворожих собі таборів, і такі поділи збереглися й між канадійськими українцями. Нещасний український нарід зазнав вже всяких роздорів: і релігійних, і політичних, та ідеологічних. Роскол між церквою католицькою та православною такий основно-глибокий, як між англійськими католиками й протестантами в 16-му віку. Між українськими монархістами та республіканцями йде така зажерта боротьба, як була між „кавалеристами” (монархістами) та „круглоголовцями” (республіканцями) в 17-му віку в Англії. Поділяються українці й на національно свідомих і на таких, що не видержали повад столітнього напору царської русифікаційної програми та почали себе утотожнювати з росіянами. І всі ці поділи так на всякі лади посхрещувалися, що витворилося не яких там дві-три партії, але кілька. Занесено всі ці партійні ворожечі з старого краю й сюди, в життя українського загалу в Канаді, тільки що в зменшеному розмірі, поділивши тутешніх українців на яких шість виразно закросених груп.

Ці групи прибрали в нашій країні отакі види:

(1) Союз Гетьманців Державників (СГД), що піддержує гетьмана Павла Скоропадського, з головним осідком у Содборі, Онтеріо. Найбільший відділ цієї організації мабуть у Торонті. Зорганізована на взір вій-

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

ськовий. Наказує своїм молодим членам вписуватися до канадійської міліції та добровольцями до війська. Програма П: самостійна українська держава, як можливо то на чолі з гетьманом.

(2) Українське Національне Об'єднання (УНО), головний осідок в місті Саскатуні. Зародок цієї групи складається головно з відділів ветеранів українського народнього війська з рр. 1917-20. Напрямку націоналістичного та проти-комуністичного. Має відділи молоді (МУН) та жіночі. У минувшині ця група дала значну допомогу українській революційній організації в Європі, якої вождем попередньо був полк. Євген Коновалець, а тепер полк. Андрій Мельник.

(3) Брацтво Українців Католиків (БУК), головна світська організація Української Греко-Католицької Церкви в Канаді. Минувший державний перепис каже, що греко-католики становлять понад половину українського населення в Канаді. БУК уважає своїми всіх членів греко-католицьких парафій. Головну часть праці на культурному полі лишає самій церкві. А що не стисло сцентралізована ця організація, то проявляє менше рішучости на політичному полі, як деякі менші, але активні групи.

(4) Союз Українців Самостійників (СУС), що стоїть у близьких стосунках з Українською Греко-Православною Церквою в Канаді, яка, як подає „Кенедієн Алменик” на рік 1940-ий, має понад двісті парафій та по-

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

над вісімдесят тисяч людей під своїм покровом. Із закордонними українськими організаціями не зв'язується. Уважає своїм обов'язком зберігати українську культуру та помагати українцям приспособлюватися до канадійських обставин життя. За визволенням всіх етнографічно українських земель в Європі. Зорганізований добре, число платних членів-мужчин велике, має відділи молоді, зв'язаний з освітньо-виховавчим Інститутом ім. Петра Могили в Саскатуні, Інститутом ім. М. Грушевського в Едмонтоні, Союзом Українських Народних Домів та Союзом Українок в Канаді.

(5) Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім (ТУРФДім). Це комуністична організація. Цілими роками її провідники відпекувалися від такого визначення, та російсько-фінська війна виявила наглядно, що вони поклоняються Москві. Зо всіх українських організацій ця організація найліпше забезпечена грошево та найстисліше зорганізована. Члени її платять вкладки. Має діяльні групи молоді, школи, хори, оркестри, атлетичні клуби, мандрівні бібліотеки, драматичні гуртки, курси лекцій, робітниче запомогове товариство, і два часописи (щоденний і тижневий). Належать до неї не більше як десять відсотків канадійських українців.

(6) Союз Українських Організацій (СУО), що почався з людей, які належали попередньо до повищої організації, але поставилися неприхильно до її москвофільської політики, і виступили з неї. Ця група має тепер

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

зв'язки з Кооперативно-Державною Федерацією (Сі-Сі-еФ).

Очевидно, буде трудно об'єднати такі ворожі собі елементи, однак конечно треба буде, бо розбрат серед українців не тільки є важною перешкодою, що утруднює здійснити ідеал створення української самостійної держави в Європі, але також перешкоджає тутешнім українцям гармонійно злитися з ходом державного життя в Канаді. Та всеж таки ті обставини, серед яких Канада вступила до теперішньої війни, причинилися до збільшення однозгідности погляду канадійців на війну. От, наприклад, хоч Гітлер в осени 1938 р., вдаючи оборонця поневолених народів Європи, і був викликав прихильний до себе настрої майже серед всіх не-комуністичних українців у Канаді, то його „зрада” щодо Карпатської України в березні 1939 р. відвернула тих самих українців від нього, викликавши страшенно велике огірчення до нього. Тому, коли вибухла теперішня війна, то канадійські українці майже однодушно поставилися вороже до гітлерівської Німеччини.

На заклик Його Світлости Короля Юрія VI. за піддержкою Канади у війні, радо й прихильно відізналися всі канадійські організації. Кожний з восьми українських часописів в Канаді запевнив уряд, що лояльно піддержать його відбити наступ нацивського загарбника. Вистане зацитувати про це хоч з одного-двох часописів. Наприклад, „Українські Вісти” (часопис греко-католицький), що виходить в Едмонтоні, заявив так:

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

„Ми, канадійські українці, як лояльні горожани Канади, ждемо наказу свого уряду і станемо в обороні нашої вітчизни Канади та всієї Бритійської Імперії разом з іншими канадійськими патріотами”.

„Всі наші услуги — для короля, для Канади, для світлої будучности непобідимої Бритійської Імперії!”
(5-го вересня, 1939 р.).

А „Український Голос” (орган СУС-а) заявив по-англійськи так:

“On behalf of the Ukrainian Self-Reliance League of Canada, we are happy to be ready to assure everyone that all those many thousands of Canadian citizens of Ukrainian descent who are in sympathy with the League and its affiliated organizations in Canada — have never, at any time, wavered in their loyalty and devotion to the British Crown or to Canada and in their faith in democratic institutions and that, therefore, all of them will without hesitation respond to the earnest appeal of their King and their Government and will faithfully serve and defend the vital interests of Canada and the British Empire side by side with other citizens by all means at their disposal and in every manner which may be demanded of them”. (6-го вересня, 1939 р.).

Цей погляд на справу війни досі послідовно повторили всі українські часописи та політичні групи, крім комуністичної. Комуністи нагло обернулися чолом взад по російському наїзді на східню частину бувшої Польщі.

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

Та ще більше проти-бритійськими стали по російському наїзді на Фінляндію. Однак для великої більшості українців, не-комуністів, ця війна зачепила такі справи, що не тільки допомагають об'єднувати різні їх групи, але й витворювати дружню співпрацю для оборони нашої великої справи, разом з канадійцями іншого походження.

ВІЙНА — КАНАДІЙСЬКОЮ СПРАВОЮ

Українські провідники, що впливають на витворювання поглядів на всякі справи серед українців у Канаді, розуміють, так само як і більшість канадійців англійського походження, що перемога нацивської Німеччини мала б і безпосередній та глибокий вплив і на Канаду. Коли б так сталося, то нам лишилось би дві дороги до вибору. Перша дорога до вибору — то згодитися сплачувати частину величезного відшкодування, наложеного на Бритійську Імперію, (який мабуть треба б сплачувати вимушеною даниною продуктів з наших копалень та фармів), та мабуть прийшлося би втратити джерела наших природних багатств, дати вимушено згоду на переселення до Канади величезного числа європейців, а то й можливо, що Канаду заняли б німецькі війська для нагляду, щоб ми, мовляв, виконали совісно умови договору. А багнети окупаційної армії напевно були б ще зміцнені відділами тайної поліції гер Гімлера. От тоді б ми самі зазнали страхіття концентраційного табору. Вороги наші поробили б все можливе, щоб знищити цілу демократичну систему Канади та правити нашою країною або

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

при допомозі хунти (диктаторської ради) зложеної з німецько-канадійських нацистів, або при допомозі лялькового уряду, що був би зложений з канадійських фашистів, як не з табору монреальських „чорносорочників”, то з табору „чорносорочників” торонтонських. А всі ті канадійці, що знаходяться тепер за морем, і цивільні, і військові, опинились би по концентраційних таборах в Німеччині або в Британії, як заручники, щоб ми добре справувались.

І поступенно поробили б наші вороги заходи, щоб настало перетворити Канаду в підляглу державу, що входила б в склад всесвітньої німецької імперії. Або треба б було негайно прилучитися до Зєдинених Держав, — і такий ганебний був би кінець всім нашим мріям про Канаду як окрему державу! Ми висмигнулись би з приналежности до Бритійської Імперії у часі її найбільшого нещастя й полишили б своїх заморських заручників на ласку судьби... Та й у Зєдинених Державах ми жили б під постійною загрозою можливости, що володарі над півбільйоном європейських гельотів-невільників вкінці завоюють і нас.

Недавно американський дорадчий комітет справ летництва подав офіційальне звітження Конгресові, що за рік-півтора відтепер будуть вже такі літаки, що зможуть перелетіти понад Атлантик і назад без потреби спускати ся на землю за газоліною. Тож неприступність Америки (і Північної й Полудневої) зникає прямо на наших очах. Та й треба памятати, що хоч Зєдинені Держави — то найбагатша держава в світі, то всеж таки це одна з тих

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

держав, що найменш приготовлені до великої війни, — і то щодо числа вишколених людей, і самим вишколом, і збронням. Ота пинявість у воєнних приготуваннях, що стала тепер грізною перешкодою у війні Аліянтам, може проявитися ще грізнішою перешкодою для американців. Тому то канадійці не сміють і на далі забавлятися мріями тієї рожевої казки, що, мовляв, знаходяться вони за муром непереможної сили Америки. Амбіції нацистів всесвітнього розміру. І коли ми програємо в Європі, то можливо, що за якийсь час і цілий світ буде завойований нацивським загарбником.

ЯК ВИГЛЯДАЄ НАЦИВСЬКИЙ ДИНАМІЗМ

Те, чим визначається теперішня влада, яка управляє Німеччиною та кидає визов світові, виявлялася що раз ясніше протягом кількох минулих літ. Не тільки зовсім ясно висловилися про політичний напрямок нацивський та про його наміри такі нацисти, як Гітлер, Банзе, Лей, Розенберг, та інші. Діла промовляють ще голосніше, як слова. А діла гітлерівського Райху (німецької держави) аж голосно потверджують, що можуть сповнитися і найгірші погрози тієїж влади.

Той рух, що викинув собою Гітлера на верх влади, — то дійсна революція, яка старається понищити всякі вартости та інституції минувшини і на їх місце поставити вартости та інституції зовсім відмінні. Та й демократичний лібералізм, який хоч частинно проявився був у Німеччині з приходом Ваймарської Республіки, нацисти

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

глушливо здавлюють та висмівають. На толеранцію глядять як на прояв безсилля, і заступають її расовою пихою загоріліців, що не знає ніякого виrozumіння супроти всіх не-німецьких рас та народів. На такі християнські чесноти, як милосердя, миролюбство та доброзичливість накидаються, як на невірничі правила поведінки, і вмовляють у німецьких хлопців погляд, що треба бути завзятим та безпощадним супроти всіх інших народів. Знання всесвітньої науки мало б робити услуги протитутки у націоналістичному бурдею під назвою „німецької науки”, а право знижене до ранги „німецького права”, що рівнозначне з „бажанням фірера”. Гітлер накидається на інтелектуальну освіту, бо вважає, що така освіта зле впливає на неустрашених молодих дикунів Гітлерівської Молоді, і настоює, щоб німці передовсім „думали своєю кровю”.

Цілий націвський рух проповідує „динамізм”, тобто погляд, що чеснота в тім, щоб проявлятися ділами, які б вони не були, і що світ належати буде до тих народів, що непощадні та непереможно агресивні. Мовляв, інші народи проявили цю динамічну прикмету в минувшині, бо мали в собі домішку арійської крові, — та Греція і Рим впали, Франція й Британія вже падуть, тож нині тільки націвська Німеччина має подостатком арійської крові, щоб могла стати на провідному становищі світа та проявити силу творчу й заборчу. Маючи це на думці, Гітлер виковував з Німеччини страшну зброю до наступу, а щоб витворити потрібну єдність у настрою народу, він послугувався подвійною зброєю: пропагандою і застра-

шуванням. Для того департаменти радія й преси гер Гебельса старалися, щоб німецький нарід міг чути тільки по-націвському затровні та перекручені вісти про події в світі. До Німеччини закордонних часописів не допускають, а таких слухачів німецьких, що прислухуються вістям передаваних через радіо з інших країн, строго карають. А щоб люди не переступали таких правил, наглядає за тим дуже видосконалена шайба радієвих шпигів (Функварте — радієва сторож). Школи та університети подібно змушені підмішувати до розумової поживи для молоді Німеччини наркотиків сфалшованої історії та політичної філософії. З тими ж елементами німецького народу, що не піддаються ширенню зарази гер Гебельсом, розправляється тайна поліція гер Гімлера. Відколи Гітлер насильно добився до сили в 1933 р., досі всі інші партії, крім націвської, повинищувано, а їх вождів або вимордувано, або позасилано до концентраційних таборів. Всяку політичну та інтелектуальну свободу здавлено залізною рукою.

Це все грізне перетворювання німецького народу на знаряд для нападу має на цілі запанувати над світом. „Троянських жоней” старанно натворено по всіх країнах для тієї хвилини, коли ці вишколені та зорганізовані агенти Гітлера зможуть успішно співрацювати внутрі країни з наступаючими німецькими силами знадвору. Яка знаменита підготовка була під цим зглядом, наглядно виявив недавній упадок Австрії, Чехословаччини, Польщі та Норвегії. Інші країни стараються тепер рішуче позбутися подібного проникнення німецькими агентами.

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

Навіть Зєдинєні Дєржави мають докази, що роблятьсє рїшучі пляни, щоб повалити демократичний уряд їх, і щоб його заступити знацізованою владою. Тож, як бачимо, Націвський Райх являється ненаситним революційним рухом, що посувається вперед крок за кроком до запанування над світом.

НІМЕЧЧИНА Й УКРАЇНА

Канадїйські українці непоборно надїються побачити заснування незалежної української держави в Східній Европі. Щож до справи, чи мїг би помогти Гїтлер здїйснити оцей ідеал, то всі вони вкінці гїрко розчарувалися.

Первісні заяви щодо цієї справи у книжці „Майн Кампф” зовсім яснї. У книжці сказано, що Нїмєччина придбає для себе великі обшари землі в Східній Европі для виживлення сильно збільшеного нїмєцького населєння. От вам наведу про це уступ: „Право здобуття нової землі та поля став обовязкове, коли великому народові грозить упадок, якщо він не придбає нових земель. Особливо так повинно бути, коли не розходиться про якийсь там маленький народець, але про Германську Матір всього життя, що глибоко культурно вплинула на нинїшний світ. Нїмєччина або мусить стати світовою державою, або зовсім перестати іонувати. Будуча орієнтація нашої закордонної політики конечно мусить звертатися анї на захід анї на полудне, але на схід, щоб придбати потрібні землі для нашого нїмєцького народу. Навіть намір знищити Францію Нїмєччина не може уважати

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

за саму ціль, але тільки средством до того, щоб наш нарід міг опісля поширюватися бодай в ще один бік. Нині є нас в Європі 80 мільйонів. Та нашу закордонну політику можна буде вважати слухною тільки в такому випадку, коли несповна за століття на оцьому континенті буде жити 250 мільйонів німців, і то не перелюдненою масою фабричних послугачів, але селян та робітників, яких праця взаємно буде забезпечувати життя і для одних і для других... Коли ж ми говоримо нині про нові землі й поля в Європі, то передовсім думаємо про Росію та ті держави, що межують з нею". (Зо сторінок „Майн Кампф" 740-767 включно).

Гітлер зовсім тим не занепокоївся, що ті землі, які він пропонує крок за кроком захоплювати та колонізувати німцями, заселені поляками, українцями, росіянами та надбалтійськими народами. Ось як зачитував недавно д-р Герман Равшнінг слова цього преспокійно-дивачного пляну Гітлера, який має намір позбутися словянських народів або переселенням їх в інші сторони світа або винищенням:

„Для того, щоб врятувати німців, ми змушені позбутися населення з деяких країн. Ми мусимо виробити спосіб, як вилюднювати деякі країни. Коли б ви мене запитали, що я маю на гадці, коли говорю про вилюднювання, то скажу, що маю на думці усування цілих народів з деяких країн. Оце власне я думаю виконати, — це більш-менш мов завдання. Природа жорстока, тож і ми теж можемо бути жорстокими. Коли я можу післати у саме пекло війни цвіт німецького народу без най-

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

меншого жалю, що проливається дорогоцінна німецька кров, тож напевно маю я право усувати цілі мільйони людей нижчої породи, що плодяться, як воші... Одним з головних обов'язків німецької політики буде постійно те, щоб всякими способами, які тільки маємо, не допустити до розросту слов'янських народів. Природні інстинкти кажуть всім сотворінням не тільки перемагати своїх ворогів, але теж винищувати їх. У давнині переможець вважав своїм правом винищувати цілі племена або й народи”.

Що Гітлер дійсно мав на думці те, що сказав, potwierдило те, як він поводився з населенням західних провінцій Польщі в зимі з року 1939-го на 1940-ий. З безщадною жорстокістю мільйони поляків вигнано з тих околиць, що були заселені поляками від початків званої історії, та полишено їх загинати на замерзлих полях осередної Польщі, і то без одержі, грошей та поживи. Націвська влада вже виконала страшну першу рату свого наміру захопити слов'янські землі.

Через якого півроку по Мінхенському договорі, що був заключений у вересні 1938 р., Гітлерова проти-слов'янська програма, хоч і постійне то явище, була відійшла в затінок, бо Гітлер вдавав оборонця покривджених народів Осередньої та Східньої Європи. Особливо заохочено тоді владу Волошина в Карпатській Україні. Тільки мало хто з українців здавав собі з того справу, що українців використано погіршливо тільки як фігурок для пересування по зрадливій політичній шахівниці. А між українцями не-комуністами в Канаді проявилася була

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

навіть і радість. Уважаючи, що європейські українці безсильні, щоб вибороти собі самостійність своїми власними силами, і що потрібно, щоб якась зовнішня сила спершу проломила замерзлу течію їхнього бувшого державного життя, щоб знову її зрушити, — вони припустили, що Гітлер був готов стати тією силою, отже вважали, що німецька інтервенція була пожадана. Та не тому бажали цього, що сприяли нацивському правлінню та його політичним ідеалам. Навпаки, вони навіть критично ставилися нацизмові. Однак по-філософічному заявляли, що, мовляв, коли вже українське державне життя устаткується, то можна буде позбутися опікунства Німеччини й зробити українську державу зовсім самостійною. Подібно обманювали себе, що Гітлер по-доброму займеться справою полагодження спірних справ між народами, і деякі люди по інших країнах. Навіть і високі круги в Британії надіялися, що все піде гаразд. Та грізна дійсність березневих подій 1939 р., коли то Гітлер захопив Чехію, Моравію та Словаччину, розвіяла цю мрію. І те, як Гітлер почав опісля обходитися з чехами та поляками, наглядно показало, що ніякий словянський нарід не може від нього сподіватися чого іншого, як можливості жорстокого винищення. Та й українці знають вже тепер, що Гітлер може принести їм хіба нові страхіння терору.

АЛІЯНТИ Й УКРАЇНА

Подібно прояснилися вже й ідеали Аліантів. На-

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

приклад, коли Чемберлейн промовляв у Бирмінгем 24-го лютого, 1939 р., він заявив ось що:

„Ми не бажаємо знищення ні одному народові. Ми боремося за те, щоб малі європейські народи відтепер могли жити в безпеці. Ми ані верховодної ролі не хочемо, ані не лакомимося на землі інших держав. Ми боремося за свободу думки та віри для кожної людини. І ми боремося проти переслідування, де б воно не було”. А вслід за цією загальною заявою Британія й Франція зобов'язалися знову освободити та зробити самостійними країни чехів і поляків, і дати гарантію Румунії.

Та в усім цім, що сталося, нема ані згадки про українську справу. Та це не значить, що українські канадійці зовсім не мають чого надіятися, що Аліянти згодом таки поможуть українському народові у його боротьбі за волю. Та цеж і єдина їх надія на рятунок у цій тяжкій хвилині. Бож знають українці, що визволення України згідне з духом отих засад, за які Аліянти воюють. Та й знають вони й те, що заведення тривкого ладу в Новій Європі по війні може якраз від того залежати, що треба буде створити сильну групу буферних держав, які відмежували б Німеччину від Росії. Тому й певні вони, що Британія й Франція вкінці таки зрозуміють, якою важною справою є справа створення української держави для того, щоб на стало та справедливо полагодити спірні питання в Європі.

Зараз по москалях українці являються найбільшим слов'янським народом. Числом сягають від 45 до 50 мільйонів людей та живуть у країні, що багата, тісно

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

обеднана географічно, стратегічно положена, і навіть більша розміром від Франції. Тож коли б український нарід став державним народом, то став би сильним чинником для вдержання рівноваги в Європі. Отже зовсім слушно доказують українці, що Аліанти скорше чи пізніше будуть спонукані більше зацікавитися українською справою.

Та знають же зрівноважено думаючі українці, що дорога до їхнього ідеалу ще далека й трудна. Мало що не всі українські землі, де гомонить українська мова, знаходяться тепер під Москвою. Та й нема поки що виглядів, щоб й Аліанти з своєї власної охоти виступили й проти великої російської армії, поки боряться на життя та смерть з нацивською Німеччиною. „Тільки по одній війні нараз”, звучить і на далі гасло британського уряду. Бож коли б програно війну з Гітлером, то все пропало б. Остаточна війна може поширитися й на Східню Європу. Та саме тепер Аліанти напружено стараються передігнати Німеччину зброєнням, бо вона скорше почала зброїтися й випередила їх. Що більше, отверто виповіджена війна для освободження України напевно довела б до масового винищування всіх тих українських провідників в Україні, що можливо захотіли б кооперувати з армією, що йшла б їм на поміч.

Та ще й над тим треба холоднокровно застановитися, чи погляд, щоб Україна стала цілковито самостійною, про що мріє більшість українців, вже не перестарівся. Заборча політика нацивського Райху доказала, що коли через державницький націоналізм сама держава ста-

не Молохом, для якого все живе й підчиняється, то стає перестарілим віджитком серед світу, що мусить або співпрацювати, або пропасти. Ліга Націй головно тому й не мала успіху, що стояла при тій засаді, що тільки цілковито незалежні держави можуть бути її членами. Тому знаходиться тепер в аліантських державах багато й таких вчених людей, що думають, що було б добре перетворити Європу на кілька великих федеративних держав, або бодай частинно перетворити її на європейські Зєдинені Держави. Тож мабуть треба приспособити до цього нового напрямку в світовій політиці й погляд українців на справу державности, вдоволяючися бодай національною самоуправою у складі великої федеративної держави, в якій склад входила б Україна, надбалтійські держави, Польща та Балкан.

Багато поважно думаючих людей уважає, що пройшов вже той час, коли могли жити й зовсім незалежні народи в полосі між російським кольосом та німецьким великаном. Вони можуть існувати й на далі хіба в такім випадку, коли згодяться створити тісно обєднану федеративну державу, щоб врятувати себе від загибелі співпрацею та взаємною доброю волею. Характеристичне й те, що навіть такі зовсім відмінні держави, як Британія й Франція, вже цілковито скоординували свої економічні системи за минуле півріччя. І дехто з визначних людей тієї думки, щоб такий союз задержали вони й по війні.

Не мало українських канадійців бачить ще й інші труднощі, які дотикають і їх самих. Коли б навіть Аліанти й зацікавилися справою створення української дер-

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

жави, то їх ще треба б було переконати, що українці змогли б завести в своїй державі тривку та досить демократичну владу. Вони напевно не доложили б старань, щоб допомогти заснувати самостійну українську державу, коли б в ній негайно мало початися безладдя та горожанська війна. Щоб оцінити, скільки в українців державно-творчої сили, Аліанти взяли б під розгляд і те, як українці живуть поза Україною, і тут в Канаді.

Канада — то одна з аліантських країн, що має велике число українського населення, тож погляд канадійського уряду щодо українських канадійців можливо буде мати важний вплив на хід політики Аліантів. Коли канадійські українці докажуть наглядно, що вони дорожать волею та демократією тут, і охоче будуть співпрацювати для збереження єдності в Канаді у цій важкій хвилині, то це буде їм почислене заслугою, коли попросять помочі для своїх європейських братів. Та коли ж вони й на далі остануться безнадійно поділеними браком політичної єдності, а їх націоналізм буде головно визначатися ворожнечою до всіх інших тутешніх національних груп, то цим зроблять дуже шкідливу прислугу саме для тієї справи, якій вони бажать добра, бо своїми ділами переконують всіх інших канадійців, що українці політично ще не дозріли. І багато з їх провідників аж тоді б зрозуміло, що не вистане тільки патріотичним фанатизмом визначатися, що дозрілий нарід різниться тим від мало дозрілого, що вже позбувся своїх завзятих племінних ворожнеч і вмів вже цінити культурне поведіння в політичному житті та інституції, що витворюють співпрацю в державному житті.

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

ті, та що здібний творити та плекати величаву та здорову народню культуру. І як були витворили ірландські феніянци (загорілі націоналісти, що напали на Канаду) невилічимий боляк у житті Зєдинених Держав у минулому столітті, подібний боляк можуть витворити і в Канаді завезені сюди ізза моря чужинецькі роздори, коли перемішаються з політичним життям тутешнім, затроюючи наш державний організм та відносини Канади до інших держав.

Була б то велика трагедія для української справи, коли б всі інші канадійці почали глядіти на своїх українських спів-героєжан як на непоправних чужинців, що можуть спромогтися тільки на примітивну політичну пристрасть та злобу до всіх інших національних груп. Однак така трагедія не конче мусить статися! Бож хоч ті давні ворожнечі, що занесені сюди з огірклої європейської землі, і мають цінке коріння, то все ж таки їх витісняє вірність та любов до нової батьківщини і політичне прозріння, яке вказує, що жити життям опущеного людьми Ішмаїля-приблуди — то шлях самогубства.

Та можна покладати великі надії на українських канадійців вже другого покоління. Гарна це молодець, що вважає себе вже перше всього канадійцем, хоч всеж таки одночасно мріє й про визволення України, та вже без вікової партійної ворожнечі, уважаючи освободження України ідеалом, для здійснення якого можна працювати й тут, витворюючи єдність між українцями, та розвиванням у себе сили та знання вже по-дорослому цінити українську культуру. Чи з теперішньої війни та розбит-

ВІЙНА — ТА УКРАЇНСЬКІ КАНАДІЙЦІ

ків держав зможе виринути самостійна українська держава, це ще побачимо. Та українські канадійці відчують, що вони зможуть допомогти здійснити цей ідеал дружньою співпрацею, як в мирні часи, так підчас війни, для того, щоб витворювати в Канаді почуття однозгідности та збільшувати тутешній добробут.

КІНЕЦЬ